

Nr 267.

Af herrar **Broomé** i Bårslöf och **Forssling** om *ändring i bestämmelserna rörande statsunderstöd till enskilda mellanskolor.*

I det utlåtande, som förlidet år afgafs af Riksdagens andra särskilda utskott i anledning af Kungl. Maj:ts proposition nr 81 angående statsunderstöd till kommunala mellanskolor och enskilda läroanstalter samt en del motioner i dithörande ämnen, föreslog utskottet, att i riksstaten skulle bland annat uppföras ett anslag med titel *enskilda mellanskolor* å 60,000 kronor, och att i fråga om detta anslag skulle gälla vissa bestämmelser, affattade i 12 särskilda punkter.

Mot utskottets förslag i denna del hade afgifvits tre reservationer: en af friherre Fleming och herr Hedenlund mot första stycket af punkt 1, en annan af herr N. Larsson i Klagstorp m. fl. mot andra stycket af samma punkt, en tredje af herr J. Hellgren m. fl. mot punkt 9.

För öfversiktens skull återgifvas här nedan vid sidan af hvarandra dels utskottets förslag, dels de tre reservationerna, hvarvid med kursiv stil utmärkas de punkter, hvilka icke kommo att ingå i riksdagsbeslutet:

Utskottets förslag:

1. *Af anslaget till enskilda mellanskolor må understöd kunna utgå dels till enskilda skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan och i afseende å inträdes-*

Bih. till Riksd. Prot. 1910. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 113 Häft. (Nr 267)

Reservationer

af friherre Fleming och herr Hedenlund:

1. Af anslaget till enskilda mellanskolor må understöd utgå dels till enskilda skolor, som utgöra öfver-

fordringarna förutsätta det kunskapsmått, som inhämtas i högsta klassen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A, dels intill utgången af år 1914 äfven till samskola, som icke utgör öfverbyggnad på folkskola, men för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom.

Enskild mellanskola å ort, där allmänt läroverk eller statsunderstödd mellanskola finnes, må erhålla understöd, endast om lärjungeantalet i motsvarande klasser af allmänt läroverk respektive i redan befintlig statsunderstödd mellanskola under de senaste tre åren uppgått i medeltal till 100.

2. Inträdessökande skall vid offentlig pröfning visa sig innehafva det i punkt 1 omnämnda kunskapsmättet.

3. Skolan skall omfatta minst 4 årsklasser utöfver den egentliga folkskolan och i dessa klasser under de senaste tre åren hafva haft i medeltal sammanlagdt minst 32 lärjungar.

4. Hvarje årsklass skall i läroämnena åtnjuta skild undervisning.

5. Vid skola, däri gossar undervisas, skall finnas minst en manlig lärare med full tjänstgöring, och vid skola, däri flickor undervisas, skall finnas minst en kvinnlig lärare med full tjänstgöring.

6. Undervisningen skall fortgå minst 38 läsveckor om året, påsk- och pingstferier samt tillfälliga lofdagar inberäknade.

7. Skolan skall till sitt förfogande hafva tjänliga undervisningslokaler och erforderlig undervisningsmateriell, och de vid skolan anställda lärarinnorna skola aflönas enligt de i sådant afseende stadgade grunder.

byggnader på den egentliga folkskolan och i afseende å inträdesfordringarna förutsätta det kunskapsmått, som inhämtas i högsta klassen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A, dels till samskolor, som för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom.

Mellanskola — — — —
— — — — — — — — 100.

Af herr N. Larsson i Klagstorp m. fl.

I kommun, där statsunderstödd kommunal eller enskild mellanskola finnes, må statsunderstödd ej tilldelas annan enskild mellanskola, utan att samtliga mellanskolors klasser äro i lämplig grad fyllda.

8. Kommun eller enskilda donatorer skola till skolans uppehållande lämna ett bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som det från anslaget till enskilda mellanskolor utgående understödet, äfvensom bidra till de vid skolan anställda lärarinnornas ålderstillägg med hälften af det belopp, staten för samma ändamål tillskjuter, så ock till lärarinnornas pensionering enligt de grunder, som framdeles må varda stadgade.

9. Befrielse från och nedsättning i terminsafgifter skola medgifvas till den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer.

10. Skolan skall stå under inseende af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk samt vara underkastad den kontroll och de bestämmelser i öfrigt, som Kungl. Maj:t kan finna godt föreskrifva.

11. Statsunderstödet till enskilda mellanskolor må kunna utgå med högst 4,800 kronor, hvarjämte skola, däri flickor undervisas, må kunna erhålla ett särskildt understöd till undervisning i huslig ekonomi, ej öfverstigande 600 kronor, allt för år räknadt.

12. Samskola, som för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom, må, ändock att de i punkterna 2—10 stadgade villkor ej till alla delar uppfyllas, intill utgången af år 1912, på de villkor Kungl. Maj:t äger bestämman, kunna komma i åtnjutande af understöd från anslaget till enskilda mellanskolor, dock under förutsättning att kommun eller enskilda donatorer till skolans uppehållande lämna ett bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som statsunderstödet.

Af herr J. Hellgren m. fl.

9. *Därest statsunderstödd enskild mellanskola åtnjuter kommunalt understöd, skall frågan om befrielse från eller nedsättning i terminsafgifterna handläggas af en nämnd, bestående af skolans inspektör och föreståndare eller föreståndarinnan samt en af kommunalstyrelsen utsedd ledamot, och skall härvid iakttagas, att terminsafgifter ej må uttagas af medellösa lärjungar från bidragsgifvande kommun.*

Vid utlåtandets föredragning den 12 maj beslöt Andra kammaren bifalla den af utskottet föreslagna lydelsen utom i fråga om punkt 1 andra stycket samt punkt 9, där de af herr N. Larsson i Klagstorp m. fl. och herr J. Hellgren m. fl. afgifna reservationerna antogos. I Första kammaren åter bifölls utskottets förslag utom i fråga om punkt 1, där efter en längre öfverläggning den af friherre Fleming och herr Hedenlund afgifna reservationen bifölls med 104 röster mot 26, hvilka senare tillföllu utskottets förslag.

Då de skiljaktiga besluten sedan skulle sammanjämkas, enade sig utskottets medlemmar från båda kamrarna om den hemställan, att med afseende å »Särskilda bestämmelser i fråga om anslaget till enskilda mellanskolor» Andra kammaren måtte i allo förena sig med Första kammaren. Den enda afvikelse från dennas beslut, som i sammanjämningsmemorialet tillstyrktes, var den rent redaktionella, att man i begynnelsen af punkt 1 andra stycket i stället för ordet »Mellanskola» återinförde det af utskottet föreslagna uttrycket »Enskild mellanskola».

Sammanjämningsförslaget antogs af Första kammaren den 17 maj och af Andra kammaren den 19 maj. På grund häraf erhöles i Riksdagens skrifvelse nr 249, hvilken af kamrarna godkändes den 21 maj, samt i den kungl. kungörelse, som af Kungl. Maj:t utfärdades den 29 oktober 1909, de särskilda bestämmelserna om anslaget till enskilda mellanskolor i alla afseenden just det innehåll, som blifvit af Första kammaren för dess del beslutadt.

Sedan de af Första kammaren genomdrifna bestämmelserna sålunda blifvit definitivt gällande, har det befunnits, att de i *ett* afseende icke motsvara det syfte, som kammaren med dem velat vinna.

Afsikten med Första kammarens formulering af punkt 1 första stycket hade nämligen varit, att de lägre samskolor, som för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget »till högre skolor för kvinnlig ungdom», skulle få åtnjuta sådant understöd, äfven om de för all framtid behölle sin hittillsvarande anordning såsom väsentligen parallelskolor till folkskolan. Andra kammarens ledamöter inom utskottet hade i motsats härtill yrkat, att detta slags samskolor måtte få sig beviljad en öfvergångstid intill utgången af år 1914, under hvilken de, med bibehållen rätt till stats-

understöd, skulle kunna fortfarande delvis vara parallellskolor till folkskolan, men att de efter nämnda tidpunkt måste vara ordnade såsom öfverbyggnader på denna, alltså som »mellanskolor», i fall de skulle kunna erhålla bidrag från det nya anslaget »till enskilda mellanskolor». Friherre Fleming och herr Hedenlund, som funnit det obilligt, att nämnda skolors rätt till fortsatt statsunderstöd skulle göras beroende af deras omorganiserande till mellanskolor, hade i sin reservation yrkat, att den i bestämmelsernas punkt 1 första stycket föreslagna tidsbegränsningen: »intill utgången af år 1914» måtte bortfalla, och de hyste uppenbarligen den föreställningen, att deras syfte härmed skulle vinnas. Denna föreställning berodde emellertid på ett förbiseende af innehållet i de följande punkterna 2 och 12, rörande hvilka utskottet varit enhälligt, och i hvilka kamrarnas beslut därför blefvo sammanstående. I punkt 12 medgafs nämligen åt lägre samskola, som för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget »till högre skolor för kvinnlig ungdom», möjlighet till partiell befrielse från de i punkterna 2—10 stadgade villkoren endast till utgången af år 1912. Efter denna tidpunkt skulle de alltså vara bundna af det i punkt 2 upptagna villkoret, som lydde sålunda: »Inträdessökande skall vid offentlig pröfning visa sig innehafva det i punkt 1 omnämnda kunskapsmättet» (»det kunskapsmätt, som inhämtas i högsta klassen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A»). Enligt detta villkor, hvarom under ärendets behandling ingen menings-skiljaktighet försports, måste de lägre samskolorna följaktligen organisera sig så, att de för inträde i sin lägsta klass fordrade kännedom om egentliga folkskolans lärokurs, d. v. s. att de utgjorde öfverbyggnader på folkskolan, och detta redan 1912, alltså två år tidigare än utskottet velat kräfvat.

Följden af nu berörda förbiseende, hvilket icke blef uppmärksammat vare sig vid utskottsutlåtandets föredragning i kamrarna den 12 maj eller vid affattandet af sammanjämningsmemorialet den 14 maj eller vid dettas föredragning i Första kammaren den 17 maj, vill nu Kungl. Maj:t hafva undanröjd genom sin vid innevarande riksdag afgifna proposition nr 91. I denna föreslås för sådant ändamål, att de af 1909 års Riksdag fastställda och genom kungl. kungörelse den 29 oktober 1909 till efterrättelse utfärdade »särskilda bestämmelser i fråga om anslaget till enskilda mellanskolor» måtte på det sätt omredigeras, att punkterna 2 och 12 erhålla följande ändrade lydelse:

2. Inträdessökande till sådan i punkt 1 afsedd enskild skola, som utgör öfverbyggnad på folkskolan, skall vid offentlig pröfning visa sig innehafva det i samma punkt omnämnda kunskapsmättet.

12. Samskola, som för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom, må, ändock att de i punkterna 3—10 stadgade villkor ej till alla delar uppfyllas, intill utgången af år 1912, på de villkor Kungl. Maj:t äger bestämma, kunna komma i åtnjutande af understöd från anslaget till enskilda mellanskolor, dock under förutsättning att kommun eller enskilda donatorer till skolans uppehållande lämna ett bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som statsunderstödet.

Den åtgärd, som sålunda föreslås, är icke blott i hög grad ovanlig, utan måste ock anses vara ur flera synpunkter särdeles egendomlig och betänkelig. Mot de af 1909 års Riksdag fastställda bestämmelser, hvilka nu skulle ändras, kan ingalunda anmärkas, att de skulle hafva tillkommit på något formellt inkorrekt sätt, eller att de i och för sig skulle vara så olämpliga, att något slags »rättelse» nu vore af nödvändigheten påkallad.

Särskildt från Andra kammarens synpunkt kan detta senare naturligtvis så mycket mindre medgifvas, som denna kammare förlidet år utan minsta meningsskiljaktighet uttalade sig för den åsikten, att bidrag från anslaget till enskilda mellanskolor borde för framtiden tillkomma endast sådana anstalter, som verkligen äro »mellanskolor», d. v. s. öfverbyggnader på folkskolan.

Äfven i Första kammaren hade den af Andra kammaren hysta uppfattningen kraftiga förfäktare. Visserligen stämplades där af en talare den föreslagna bestämmelsen, att de lägre samskolorna borde efter hand omdana sig till mellanskolor, såsom ett »våld», hvilket vore »minst sagdt orättfärdigt», och den ifrågasatta omdaningens karaktäriserades rent af såsom »en snöpning af klasser», hvilken hos de samhällen, där lägre samskolor nu funnes, måste väcka »deras berättigade harm». Men å andra sidan saknades ej uttalanden, hvilka skarpt protesterade mot dessa våldsamma öfverdrifter. Sålunda yttrade sig gentemot friherre Fleming och herr Hedenlund utskottets ordförande, landshöfdingen *Fr. Pettersson*, sålunda:

»Jag ber då att till deras rätta dimensioner få reducera de betänkligheter, de tvenne föregående talarne här hafva uttalat; dessa gälla de 22 samskolorna, af hvilka några föra ett så tynande lif, att det är fråga värdt, huruvida det verkligen kan anses vara ett statsintresse att understödja dem medelst anslag. En dylik skola till exempel med 5 elever i en klass och 3 i en annan åtnjuter statsanslag; en annan har 10 i ena och 4 i den andra klassen, och på detta sätt skulle man kunna gå igenom en hel del. Men dessa skolor hafva i alla fall sitt berättigande, och det borde nog tagas mer hänsyn till nu anförda betänkligheter, om det vore fråga om att indraga dessa skolor, men så är icke meningen; meningen är att gifva dem en lämplig öfvergångstid, som enligt utskottets förslag är satt till 5 år, hvarunder de hafva tillfälle att ombilda sig till en ny form, hvarefter de säkerligen komme att verka bättre till förmån för det samhälle, där de nu arbeta såsom parallellskolor vid sidan af folkskolorna, så att man i stället för tvenne sådana kanske tynande läroverk genom bådassammanslagning finge *en* läroverkstyp, som bättre kunde tillgodose samhällets intressen. Det är ju så, att vid alla organisationer förekomma en hel del tvifvelsamma fall, gränsfall, som man icke vet, huru man skall behandla. Men då är frågan: skall man låta dessa 22 samskolor alltid stå kvar? Dessa äro skolor af en typ, som Riksdagen alltid sökt begränsa, och enligt hvad därom beslutats vid riksdagarna 1902 och 1906 skulle de inskränkas till samhällen, där allmänt läroverk för gossar ej finnes och som före 1902 års utgång fullgjort gällande villkor för erhållande af understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom. Jag betonar ytterligare, att meningen icke är att omintetgöra dessa skolor utan endast att gifva dem en lämplig öfvergångstid för att kunna öfvergå till den skolform, som vi hafva ansett bättre och fullständigare kunna fylla de kraf, som ställas på densamma.»

Prof. *Aug. Wiklander*, som likaledes var ledamot af utskottet, yttrade bland annat:

»Om statsmakterna möjliggöra en mellanskola af lämplig typ och denna får en mer lifskraftig tillvaro, hvilket jag för min del är fullkomligt öfvertygad att den får, så är det naturligt att i ett mindre samhälle, om det har en lägre samskola, denna af sig själf kommer att öfvergå till mellanskola. Den får nämligen icke något statsanslag för de tre lägsta klasserna, utan utgår detta enligt förslaget endast för de fyra klasser, som motsvara klasser i en mellanskola. Hvad de tre lägsta

icke statsunderstödda klasser angår, hvilka äro parallella med folkskolan, är det naturligt, att i ett samhälle lätt uppstår den önskan, att dessa med hvarandra parallella klasser, hvilka kanske hvar för sig ej äro fullt besatta, sammanslås och därigenom besparingar uppkomma. Det är emellertid en bestämd skillnad i schema och arbetsordning för de till mellanskolor förvandlade samskolorna och den ursprungliga planen. Man har nämligen hittills i de lägre samskolorna ordnat språkundervisningen med början genast från första klassen, och det gör att, när en elev, som genomgått folkskolan, söker sig in i en samskola, undervisningen icke passar för hans föregående utbildning, ty han har icke den språkkunskap, som behöfves, och utom den allmänna olägenheten uppkommer däraf förlust af tid och penningar. Under sådana förhållanden får icke en lägre samskola för omgifvande nejd samma betydelse, som om den förvandlas till mellanskola. Det är först sedan en sådan förvandling försiggått, som anordningarna inom skolan passa för kringliggande kommuner, för de gossar och flickor, som genomgått folkskolan. Det kan således finnas fog för att få ändring i detta afseende, och då staten gifver anslag till den ifrågavarande skolan, kan den också fordra, att undervisningen ordnas på sådant sätt i mellanskolans klasser, att den passar för de elever, som komma direkt från folkskolorna. Därmed är icke uteslutet, att man icke kan hafva kvar de tre lägsta klasserna, men då bör undervisningen i dessa skolor ordnas på sådant sätt, att skolan ändock böjar språkundervisningen i mellanskolans lägsta klass. Det är icke fråga om att tvinga skolan att skilja sig från de tre lägre klasserna, men staten säger: vill ni hafva anslag till mellanskolans klasser, bör undervisningen ordnas så, att elever, som genomgått folkskolan, kunna hafva nytta däraf. Därför hafva flertalet af denna kammares ledamöter i utskottet utan tvekan gått med på Andra kammarens ledamöters åsikt härom, och vill man åstadkomma samarbete mellan kamrarna samt få till stånd reformer, som kunna vara önskliga, är detta ett af villkoren, visserligen icke i sig själf af någon större betydelse, då den ifrågasatta reformen går af sig själf, men af vikt för att få en uppgörelse med Andra kammaren, så mycket mera som den uppenbarligen har fog för sig.»

Af samma mening var ock lektor *J. F. Nyström*, som anförde:

»Jag vill på samma gång med några ord vidröra hr Hedenlunds reservation. Han och baron Fleming anse det mycket obilligt, att de nuvarande samskolorna skola behöfva ombildas till mellanskolor. Men

man kan med skäl fråga: hvarför skulle staten underhålla två parallella skolor i dessa små samhällen, som herrarna finna uppräknade på sid. 94, i hvilket det finnes så litet olikheter i socialt och andra afseenden, där alla föräldrarna känna hvarandra, och alla barnen känna hvarandra; hvarför skulle icke där barnen kunna gå i samma skola, hvarför skall det finnas en samskola och en folkskola på dessa ställen? Det finnes ju ej något skäl för staten att uppmuntra sådant. Att emellertid de samhällen, som hafva samskolor, icke komma att på något vis miss-handlas, om utskottets betänkande går igenom, är ju tydligt och klart, ty hvad vi vilja gifva dem är någonting bättre än de hafva. De hafva en samskola, som icke leder till någon kompetens, vi vilja gifva dem en mellanskola, som leder till en examen med kompetens att inträda i vissa statstjänster. Det kan icke vara tu tal om, att icke dessa samhällen få någonting bättre, än de nu hafva. Jag vågar påstå, att, om man år 1904 bjudit de småstäder, som då förlorade sina pedagogier, på denna mellanskola i stället för på samskolor, de skulle hafva med glädje och tack-samhet tagit emot den gåfvan, hvilket naturligtvis icke hindrar, att må-hända i dag något ombud för dessa småstäder kommer att uppträda mot den här reformen.»

Då man mot hvarandra väger de skäl, hvilka anförts å ena sidan för de lägre samskolornas bibehållande såsom parallellanstalter till folkskolan samt å andra sidan för deras omdaning till mellanskolor, lärur saklig synpunkt ingen tvekan kunna råda.

Endast i ett afseende synes en modifikation af fjolårets beslut be-träffande de enskilda mellanskolorna vara af billighetshänsyn påkallad.

Enligt utskottets förslag skulle, såsom i det föregående blifvit på-pekadt, för de lägre samskolornas utveckling till mellanskolor fastställas en öfvergångstid, som skulle räcka till utgången af år 1914. Genom Första kammarens bifall till friherre Flemings och herr Hedenlunds reser-vation samt genom Andra kammarens anslutning härtill blef denna öfver-gångstid begränsad till utgången af år 1912. Den inskränkning, som sålunda kom till stånd, var utan tvifvel för sträng, och det torde kunna antagas, att Andra kammaren ej skulle hafva något emot, att den med-gifna omdaningsfristen blefve ej oväsentligt förlängd, så att inga berät-tigade enskilda intressen måtte genom ett brådstörtadt genomförande af omdaningen blifva lidande.

På grund af det anförda hemställes,

att Riksdagen, vid bifall till hvad Kungl. Maj:t i propositionen nr 91 föreslagit beträffande punkterna 2 och 12 af »Särskilda bestämmelser i fråga om anslaget till enskilda mellanskolor» måtte besluta, att punkt 1 första stycket af samma bestämmelser skall erhålla följande ändrade lydelse:

1. Af anslaget till enskilda mellanskolor må understöd utgå dels till enskilda skolor, som utgöra öfverbyggnader på den egentliga folkskolan och i afseende å inträdesfordringarna förutsätta det kunskapsmått, som inhämtas i högsta klassen af folkskola, anordnad enligt gällande normalplans typ litt. A, dels *intill utgången af år 1920 äfven* till samskolor, som för år 1909 åtnjutit understöd från anslaget till högre skolor för kvinnlig ungdom.

Stockholm den 31 mars 1910.

L. Gust. Broomé.

Oscar Forssling.